

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-86-7>

УДК 316.4

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ МОЛОДІ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

INSTITUTIONAL MECHANISMS OF SOCIAL COHESION OF YOUTH IN TERRITORIAL COMMUNITIES

Головко Лілія Василівна

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут демографії та дослідження якості життя НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3372-764X>

Головко Таміла Вадимівна

магістр,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова;
спеціаліст II категорії,
ОЗО «Немішаївський ліцей № 2»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6802-779X>

Holovko Liliia

Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine

Holovko Tamila

Dragomanov Ukrainian State University;
Nemishaieva Lyceum № 2

У статті досліджено трансформаційні процеси у функціонуванні мережі молодіжних центрів і молодіжних просторів України в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано динаміку кількісних і функціональних змін молодіжної інфраструктури, зокрема її адаптацію до гуманітарних, безпекових і соціальних викликів. Обґрунтовано роль молодіжних центрів як інституцій соціальної згуртованості, мобілізації молоді, розвитку волонтерства та формування соціального капіталу територіальних громад. Особливу увагу приділено інклюзивному виміру діяльності молодіжних центрів у контексті зростання чисельності молодих ветеранів, осіб з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб. Визначено ключові проблеми та обмеження розвитку молодіжної інфраструктури в умовах тривалого воєнного періоду. Запропоновано практичні рекомендації для органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо удосконалення механізмів підтримки молодіжних центрів як багатofункціональних соціальних хабів.

Ключові слова: молодіжні центри, соціальна згуртованість, соціальний капітал, інклюзія, воєнний стан, територіальні громади, молодіжна політика.

The relevance of the study is due to the sharp increase in social, humanitarian and security challenges, which significantly change the functional purpose of youth infrastructure institutions and strengthen their role in ensuring social cohesion, psychological resilience of the population and the restoration of social capital of territorial communities. The goal is a comprehensive analysis of the transformation of the network of youth centers and youth spaces in Ukraine under martial law, determining their role in strengthening social cohesion, developing social capital and ensuring social integration of youth and vulnerable groups of the population, as well as substantiating the directions for improving state and local youth policy in the conditions of a protracted war and post-war reconstruction. The methodological basis of the study is a combination of institutional, systemic and socio-economic approaches. Particular attention is paid to the inclusive dimension of the activities of youth centers, which is considered as a system-forming factor in the social integration of vulnerable groups, in particular youth with disabilities, internally displaced persons and participants in hostilities. The scientific novelty of the study lies in the conceptualization of youth centers as institutions of social cohesion and elements of the infrastructure of psychological safety of territorial communities in crisis conditions. It is proposed to consider youth spaces not only as a tool of youth policy, but as

a component of the mechanism of institutional stability of communities and the restoration of the country's human potential. The practical significance of the results obtained lies in the formation of applied recommendations for state authorities and local governments regarding the strategic development of youth infrastructure, the expansion of inclusive practices, the improvement of financing mechanisms and the introduction of a system for monitoring the social impact of youth centers.

Keywords: youth centers, social cohesion, social capital, inclusion, martial law, territorial communities, youth policy.

Постановка проблеми. Тривалість воєнного періоду, зростання кількості ветеранів війни, осіб з інвалідністю, особливо серед молоді, збільшення кількості ВПО та їх соціальна інтеграція в територіальних громадах потребує використання нових підходів, трансформацію діючих і створення нових соціальних просторів з наданням безбар'єрних умов, формуванням інклюзивних цінностей, культурного та духовного/ментального середовища. Використання нових інституційних механізмів молодіжної політики сприяє зростанню соціальної згуртованості, нарощуванню стресостійкості у територіальних громадах. Водночас створює можливості для реалізації невикористаного потенціалу, формує почуття суспільної значущості, мінімізує ризики відчуженості та депресивності, зміцнюючи ментальне здоров'я осіб вразливих категорій. В свою чергу, розширення мережі соціальних просторів, у тому числі молодіжних, збалансовує соціальне благополуччя у територіальній громаді та сприяє формуванню нових компетентностей молодих осіб та підвищення їх рівня самореалізації.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Надзвичайно актуальними є використання нових інструментів, створення інституційних механізмів соціальної згуртованості в умовах війни. Вплив як глобальних, так і локальних факторів має своє відображення у трансформаційних процесах соціально-економічного розвитку територіальних громад. У контексті формування соціальної згуртованості, резильєнтності, збереженні і відновленні соціального капіталу значущими є сучасні наукові дослідження, пропозиції та рекомендації щодо діяльності соціальних просторів, волонтерських інституцій (угруповань, організацій) та їх значимості у повоєнній відбудові та відновленні країни.

Котковський В. С., Черниш Т. В., Богатирьова М. О. у правовому контексті досліджували поняття «молодіжний простір» і «молодіжний центр», акцентуючи увагу на підготовці фахівців за напрямками роботи в них, необхідності удосконалення нормативно-правової бази щодо організації діяльності клубів

та клубних об'єднань [1]. Вакуленко О. В., Пеша І. В., Мукосєєва Л. П., Тілікіна Н. В. розробили методичні рекомендації щодо поетапності створення та організації молодіжних центрів на базі міжнародних та вітчизняних практик [2].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Попри позитивну динаміку розвитку та адаптивність молодіжної інфраструктури, у сфері функціонування молодіжних центрів і просторів зберігається низка невирішених проблем, що потребують подальшого наукового та управлінського опрацювання:

- нерівномірність територіального розвитку молодіжної інфраструктури, зумовлена різним рівнем фінансової спроможності громад, безпековою ситуацією та управлінською спроможністю органів місцевого самоврядування;

- недостатня кількість інклюзивних молодіжних центрів, зокрема з урахуванням стрімкого зростання чисельності ветеранів, осіб з інвалідністю внаслідок війни, внутрішньо переміщених осіб та молоді з травматичним досвідом;

- відсутність системного механізму інтеграції молодих ветеранів у діяльність молодіжних центрів, що обмежує потенціал цих просторів як платформ соціальної реінтеграції та міжпоколінної взаємодії;

- фрагментарність фінансування та програмної підтримки, орієнтація переважно на короткострокові проекти без гарантій інституційної сталості;

- недостатня інституціоналізація оцінки ефективності діяльності молодіжних центрів, зокрема в частині впливу на соціальну згуртованість, психоемоційну стабільність та розвиток соціального капіталу громад.

Формулювання цілей статті. Здійснити комплексний аналіз трансформації мережі молодіжних центрів і молодіжних просторів України в умовах воєнного стану, визначити їх ролі у зміцненні соціальної згуртованості, розвитку соціального капіталу та забезпеченні соціальної інтеграції молоді й вразливих груп населення, а також обґрунтувати напрями удосконалення державної та місцевої моло-

діжної політики в умовах тривалої війни та повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. До початку повномасштабної збройної агресії на території України функціонувала розгалужена мережа молодіжних центрів і молодіжних просторів, чисельність яких перевищувала 300 одиниць. Вони виконували переважно освітні, просвітницькі та соціальні функції, спрямовані на розвиток молодіжної участі, громадянської активності та неформальної освіти.

В умовах воєнного стану інституційна мережа молодіжних центрів зазнала суттєвих кількісних і функціональних трансформацій. Станом на жовтень 2022 р. свою діяльність продовжували 143 молодіжні центри, значна частина яких здійснила оперативне перепрофілювання відповідно до актуальних безпекових і гуманітарних викликів. Зокрема, молодіжні центри трансформувалися у багатофункціональні гуманітарні хаби, тимчасові шелтери для внутрішньо переміщених осіб, волонтерські координаційні центри та осередки надання комплексної допомоги цивільному населенню.

Така трансформація засвідчує високий рівень інституційної гнучкості молодіжної інфраструктури та її спроможність адаптуватися до кризових умов. Водночас молодіжні центри у воєнний період стали важливими елементами локальної системи соціальної згуртованості, забезпечуючи мобілізацію молоді, розвиток горизонтальних зв'язків, координацію взаємодопомоги та підтримку вразливих груп населення.

Нині активно формується система інфраструктурної молодіжної діяльності. Процеси трансформації якої характеризуються локальними укрупненнями окремих інституцій. Зокрема, зростання потреб, кількості учасників, розширення спектру інтересів останніх, зміна векторності діяльності через кризові фактори, зумовлює перетворення хабів, молодіжних центрів у простори соціальної взаємодії.

За даними Міністерства молоді та спорту України упродовж 2022–2025 рр. в рамках Національної програми «ВідНОВА:UA» відновлено 15 молодіжних центрів та просторів в 15 громадах 12 областей України. Загальна площа відбудованої молодіжної інфраструктури склала 1 356 м². Водночас, за підтримки урядів Данії та Японії здійснювалися молодіжні обміни, з метою залучення молоді до відбудови країни шляхом реалізації волон-

терських ініціатив, реконструкції молодіжних просторів. У 2025 р. відбулося 15 обмінів, за участі 440 молодих осіб, з них 144 хлопці та 296 дівчат, 16 осіб з інвалідністю та 50 ВПО [3].

Створення об'єктів молодіжної інфраструктури в територіальних громадах сприяє зміцненню горизонтальних зв'язків, нарощуванню соціального капіталу, посиленню стресостійкості. Підтримка місцевою владою молодіжних хабів у територіальних громадах, створює умови для отримання державних грантів, участі молоді у реалізації авторських проєктів.

Перспективним у розвитку молодіжної політики є створення Українського молодіжного фонду. Наглядова рада якого буде здійснювати моніторинг грантових програм, оцінку проєктів, реалізація яких задовольнятиме потреби молоді в громаді, сприятиме залученню молодих осіб до прийняття рішень органів місцевого самоврядування [4].

Підвищення молодіжної активності, стимулювання ініціативності, мотивація до реалізації авторських проєктів, створення підприємницької діяльності, популяризація волонтерської діяльності, покращення просвітницької і культурної компоненти, підвищення рівня комунікабельності, мобільності серед ровесників і у громаді в цілому, стає можливим за рахунок розвитку системи молодіжних центрів. Станом на 2025 р. функціонувало 643 молодіжні центри та простори по всій країні. Найбільш ініціативною є молодь у Чернігівській – 56 молодіжних центрів Львівській – 53 та Житомирській області – 45 молодіжних центрів і просторів (рис. 1).

За даними Міністерства молоді та спорту України сформовано мережу з 95 інклюзивних молодіжних центрів та молодіжних просторів, діяльність яких ґрунтується на принципах відкритості та безбар'єрності. Найбільше таких просторів функціонує у Львівській області – 18 молодіжних центрів, Дніпропетровській – 10, Волинській – 8, Кіровоградській та Харківській області по 7 інклюзивних молодіжних центрів і просторів відповідно. Зазначені інституції орієнтовані на забезпечення рівного доступу до послуг для всіх категорій молоді незалежно від соціального статусу, місця проживання, рівня доходів, стану здоров'я чи інших індивідуальних характеристик. Особлива увага у функціонуванні цих центрів приділяється створенню безбар'єрного середовища та залученню молоді з інвалідністю до освітніх, культурних, соціальних і громадянських практик.

Однак, з врахуванням тривалості воєнного періоду, зростанням кількості молодих ветеранів, таких інклюзивних молодіжних центрів і просторів має бути значно більше. За даними Міністерства у справах ветеранів України станом на березень 2026 р. 1,8 млн ветеранів і ветеранок. Сучасні ветерани – це зріз суспільства: 25+ і 60+ років, чоловіки і жінки, бізнесмени, вчителі і слюсарі. При цьому середній вік, за даними ЄДРВВ – 35-45 років.

За даними незалежного анонімного опитування 2023 р. вік теперішнього ветерана складає: 35-44 років (37,4%), 25-34 роки (31,9%), 45-59 років (21,1%), 18-24 роки (7,3%), 60+ (2,3%) [5]. З врахуванням зростаючих тенденцій кількості осіб з інвалідністю, учасників бойових дій, жертв війни, надзвичайно актуальним є створення комфортних умов їх соціальної інтеграції. Вагома роль у цьому аспекті належить соціальним просторам, у тому числі

молодіжним.

Інклюзивний характер діяльності молодіжних центрів реалізується через поєднання фізичної доступності інфраструктури (архітектурна безбар'єрність, адаптовані приміщення), організаційних механізмів (індивідуалізація програм, супровід учасників, міжсекторальна співпраця) та змістовного наповнення заходів, спрямованих на розвиток соціальних, комунікативних і громадянських компетентностей молоді. Таким чином, молодіжні центри виступають не лише просторами дозвілля чи неформальної освіти, а й інституційними платформами соціальної інтеграції та формування культури рівних можливостей.

У ширшому суспільному вимірі функціонування доступних молодіжних центрів сприяє посиленню соціальної згуртованості на локальному рівні, зменшенню соціальної ізоляції вразливих груп молоді та формуванню інклюзивної громадянської ідентичності.

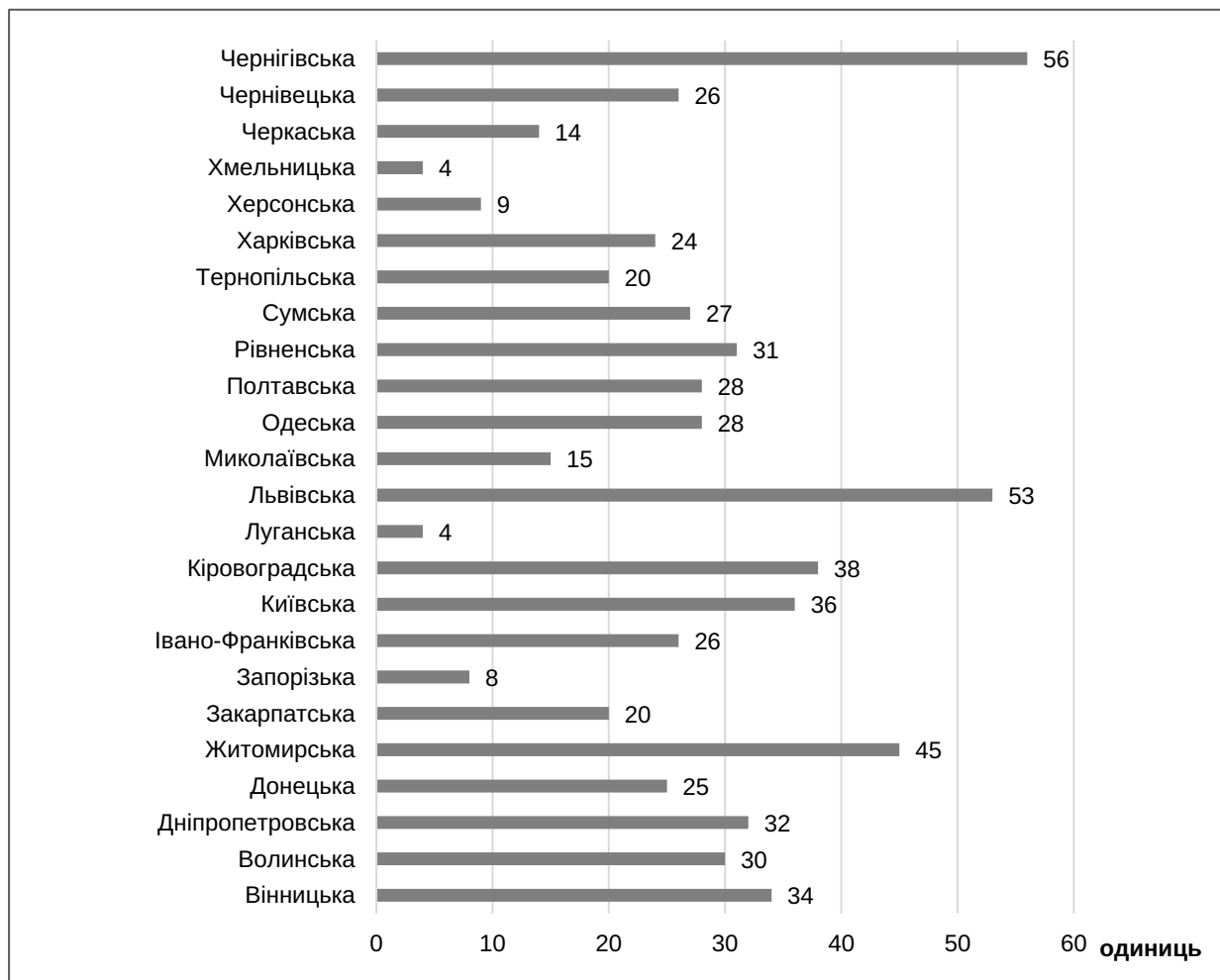

Рис. 1. Активність молодіжних центрів та молодіжних просторів в регіонах України, жовтень 2025 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [6]

В умовах воєнного стану їхня роль додатково зростає, оскільки такі простори забезпечують безпечно середовище для взаємодії, психологічної підтримки та активної участі молоді у волонтерських і громадських ініціативах, що підсилює інституційну стійкість територіальних громад загалом.

Молодіжні центри по всій Україні, стали платформами для заходів, тренінгів, волонтерських зустрічей, соціальної підтримки та інтеграції молоді у відновлювальні процеси. Це дало змогу не лише відновити інфраструктуру, а й активізувати соціальну участь молоді в громадах.

Важливим інструментом соціальної інтеграції молоді під час війни стало волонтерство:

- молодіжні волонтерські ініціативи забезпечують гуманітарну допомогу, підтримку внутрішньо переміщених осіб, допомогу армії;

- мережеві платформи координації волонтерів підвищують довіру та мотивацію молоді бути соціально активною.

Зростання ініціативності молоді, розширення можливостей залучення до соціальних проєктів і волонтерської діяльності, а також підвищення рівня самоорганізації формують передумови для посилення соціальної згуртованості та колективної стресостійкості суспільства в умовах тривалої війни. Молодь у цьому контексті виступає не лише об'єктом соціальної політики, а й активним носієм соціального капіталу, здатним ініціювати та підтримувати горизонтальні зв'язки в громадах.

Для забезпечення сталої та результативної волонтерської діяльності в молодіжних центрах необхідним є цілеспрямоване формування інституційно оформленої спільноти волонтерів, яка об'єднує соціально активних осіб навколо спільних ціннісних орієнтирів, суспільно значущих цілей та норм взаємної відповідальності. Така спільнота виступає не лише організаційною основою координації волонтерських ініціатив, а й середовищем накопичення соціального капіталу, розвитку довіри, горизонтальної взаємодії та неформального лідерства. У цьому контексті молодіжні центри виконують функцію платформи соціальної мобілізації, що забезпечує залучення нових учасників, передачу досвіду, підвищення мотивації волонтерів та стійкість волонтерського руху в умовах тривалих кризових викликів.

Нині важливу роль відіграє формування мережі багатофункціональних хабів у терито-

ріальних громадах. Їх діяльність сприяє підвищенню рівня психологічної безпеки населення, що розглядається як одна з базових складових соціального капіталу. Створення нових соціальних просторів у різних сферах суспільного розвитку виступає ефективним інструментом активізації горизонтальної взаємодії, соціальної інтеграції населення та зміцнення довіри між різними групами громади.

З позицій інституційного розвитку територіальних громад діяльність таких хабів є значущою як для місцевого населення, так і для органів місцевого самоврядування, оскільки дозволяє підвищити адресність публічних інтервенцій та ефективність управлінських рішень. Водночас запровадження будь-яких ініціатив, особливо в умовах війни, потребує чіткого визначення проблем, на розв'язання яких вони спрямовані, ідентифікації суспільних потреб та конкретизації цільових аудиторій, що є передумовою результативності інституційних механізмів соціальної згуртованості.

Вагомим також є створення умов для міжпоколінневого спілкування у соціальних просторах. Зокрема інклюзивних просторів із залученням молоді та підлітків. Інноваційними у цьому контексті є молодіжні простори психосоціальної підтримки, профорієнтації та змістовного дозвілля, що організуються і діють у рамках проєкту «12-21» Фондації Олени Зеленської. З 2025 р. по сьогодні вже діє 4 молодіжні простори у: м. Хмельницькому, м. Білій Церкві, м. Чернігові та м. Кривому Розі. Упродовж року відкривуться розпочнуть діяльність молодіжні простори у м. Одесі та м. Кропивницькому [7]. Доступність просторів дасть можливість як підліткам, так і молодим особам отримати психосоціальну підтримку (індивідуальну, групову), профорієнтаційні консультації, підвищувати рівень комунікації, розвиваючи соціальні навички та нові компетентності, водночас цікаво та змістовно проводячи дозвілля. Розширення мережі таких просторів сприятиме зниженню стресу, збалансування психоемоційного стану, підвищення рівня самореалізації та мобільності, покращення міжпоколінної комунікації в громадах.

На разі, для ефективного розвитку мережі молодіжних просторів, рекомендації для органів державної влади та органів місцевого самоврядування враховують:

- інституційні рекомендації: розробити та впровадити єдині державні стандарти функціонування молодіжних центрів як багато-

функціональних соціальних просторів; забезпечити інтеграцію молодіжної інфраструктури до стратегій розвитку територіальних громад та планів післявоєнного відновлення;

– фінансово-економічні рекомендації: запровадити стабільні багаторічні механізми фінансування молодіжних центрів (субвенції, цільові програми, співфінансування); активізувати залучення міжнародної технічної допомоги та грантових програм, зокрема через створення Українського молодіжного фонду;

– соціально-інклюзивні рекомендації: розширити мережу інклюзивних молодіжних центрів із фокусом на потреби молодих ветеранів, осіб з інвалідністю та ВПО; розробити спеціалізовані програми соціальної адаптації, психологічної підтримки та професійної орієнтації для молоді з бойовим досвідом;

– управлінські та міжсекторальні рекомендації: посилити міжсекторальну взаємодію органів влади, громадських організацій, освітніх і ветеранських інституцій; запровадити систему моніторингу та оцінки соціального впливу молодіжних центрів на розвиток громад.

Висновок. Молодіжні центри та молодіжні простори в умовах воєнного стану трансформувалися з інституцій неформальної освіти та дозвілля у ключові елементи локальної інфраструктури соціальної згуртованості.

Їх здатність оперативно адаптуватись до гуманітарних, безпекових і соціальних викликів підтверджує високий рівень інституційної гнучкості та соціальної значущості.

Функціонування молодіжних центрів сприяє активізації горизонтальних зв'язків, накопиченню соціального капіталу, підвищенню рівня довіри та колективної стресостійкості в громадах. Особливої ваги набуває інклюзивний вимір їх діяльності, який створює передумови для соціальної інтеграції молоді з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб і молодих ветеранів.

Водночас наявні диспропорції у розвитку мережі молодіжних центрів, обмеженість ресурсного забезпечення та недостатня системність державної підтримки знижують потенціал цих інституцій як чинників сталого розвитку громад. За таких умов подальший розвиток молодіжної інфраструктури має ґрунтуватися на принципах інклюзивності, інституційної сталості, міжсекторального партнерства та орієнтації на довгостроковий соціальний ефект.

Таким чином, молодіжні центри доцільно розглядати не лише як елемент молодіжної політики, а як стратегічний інструмент відновлення людського та соціального потенціалу України в умовах війни та повоєнної трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Котковський В. С., Черниш Т. В., Богатирьова М. О. Організація роботи молодіжних центрів та просторів в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. Вип. 94. С. 51–57.
2. Молодіжні центри: національні практики створення та організація роботи / за ред. І. В. Пешої. Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2019. 68 с.
3. Підсумки програми «ВідНОВА:UA» у 2025 році: 15 громад і понад 400 учасників. URL: <https://mms.gov.ua/news/pidsumky-prohramy-vidnovaua-u-2025-rotsi-15-hromad-i-ponad-400-uchasnykiv> (дата звернення: 26.04.2026).
4. Перше засідання новообраного складу Наглядової ради УМФ: ухвалено ключові рішення. URL: <https://mms.gov.ua/news/pershe-zasidannia-novoobranoho-skladu-nahliadovoi-rady-umf-ukhvaleno-kliuchovi-rishennia> (дата звернення: 26.04.2026).
5. Друге анонімне онлайн-опитування серед ветеранів та діючих військовослужбовців «Портрет ветерана. Блок «Потреби ветеранів». URL: <https://veteranfund.com.ua/doc/6-12-02-23.pdf> (дата звернення: 27.04.2026).
6. Про стан діяльності молодіжних центрів та молодіжних просторів в Україні. URL: <https://mms.gov.ua/news/pro-stan-diialnosti-molodizhnykh-tsentriv-ta-molodizhnykh-prostoriv-v-ukraini> (дата звернення: 24.04.2026).
7. Молодіжні простори «12–21». URL: <https://zelenskafoundation.org/uk/projects/youth-spaces> (дата звернення: 27.04.2026).

REFERENCES:

1. Kotkovskiy V. S., Chernysh T. V., Bohatyreva M. O. (2022). Orhanizatsiia roboty molodizhnykh tsestriv ta prostori v umovakh dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu. [Organization of work of youth centers and spaces in the conditions of the legal regime of martial law]. *Current problems of state and law*. vol. 94, pp. 51–57.

2. Molodizhni tsenry: natsionalni praktyky stvorennia ta orhanizatsiia roboty [Youth centers: national practices of creation and organization of work] / edited by I. V. Peshoya. Kyiv: «State Institution State Institute of Family and Youth Policy», 2019. 68 p. (in Ukrainian).

3. Pidsumky prohramy «VidNOVA:UA» u 2025 rotsi: 15 hromad i ponad 400 uchasnykiv [Summary of the program "VidNOVA:UA" in 2025: 15 groups and over 400 participants]. Available at: <https://mms.gov.ua/news/pidsumky-prohramy-vidnovaua-u-2025-rotsi-15-hromad-i-ponad-400-uchasnykiv> (accessed April 26. 2026).

4. Pershe zasidannia novoobranoho skladu Nahliadovoi rady UMF: ukhvaleno kliuchovi rishennia [First meeting of the newly formed Supervisory Board of the UMF: key decisions approved]. Available at: <https://mms.gov.ua/news/pershe-zasidannia-novoobranoho-skladu-nahliadovoi-rady-umf-ukhvaleno-kliuchovi-rishennia> (accessed April 26. 2026).

5. Druhe anonimne onlain-opytuvannia sered veteraniv ta diiuchykh viiskovosluzhbovtiv «Portret veterana. Blok «Potreby veteraniv» [Another anonymous online survey among veterans and children of high-ranking military personnel "Portrait of a veteran. Block "Needs of veterans"]. Available at: <https://veteranfund.com.ua/doc/6-12-02-23.pdf> (accessed April 27. 2026).

6. Pro stan diialnosti molodizhnykh tsentriv ta molodizhnykh prostoriv v Ukraini [On the state of youth centers and youth spaces in Ukraine]. Available at: <https://mms.gov.ua/news/pro-stan-diialnosti-molodizhnykh-tsentriv-ta-molodizhnykh-prostoriv-v-ukraini> (accessed April 24. 2026).

7. Molodizhni prostory «12–21» [Youth spaces «12–21»]. Available at: <https://zelenskafoundation.org/uk/projects/youth-spaces> (accessed April 27. 2026).

Дата надходження статті: 19.04.2026

Дата прийняття статті: 08.05.2026

Дата публікації статті: 15.05.2026